

A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása összehasonlító megközelítésben*

Csanádi Mária

A jelen cikk a pártállamok szerkezetének, működésének és átalakulásának általános és specifikus vonásait mutatja be, Kínára fókuszálva. E vonások a párt, az állam és a gazdaság szereplői között – a döntési folyamat során – nyomon követhető függőségi és érdekérvényesítési viszonyokból kiépült hatalmi hálóban fedezhetők fel. A háló és dinamikája egyszerre adja gazdaság, az állam és a politika működési közegét és biztosít összehasonlító keretrendszert a pártállamok és átalakulásuk elemzésekor. Ez a keretrendszer szolgál egyben alapul a szerző számára, hogy kategorizálja és egymással is szembesítse a kínai gazdasági és politikai rendszerről alkotott elvi megközelítéseket.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: P1, P2, P3, P5

Kulcsszavak: a kapitalizmus változatai, a pártállami rendszerek, hálózat, hatalmi eloszlás, Kína, összehasonlító modell

1. Bevezetés

Számos, egymástól jelentősen eltérő fogalom használata jellemző a kínai gazdasági fejlődés és átalakulás általános elemzésére. Ezeket egyrészt az autoriter rendszerek szemszögéből alkalmazzák (ragadozó állam – predatory –, szocialista állam, fejlesztő állam, neoliberális, hatalmi elit), másrészt a kapitalizmus formáiként (államkapitalizmus, feltörekvő rendszer, hibrid rendszer, valamint ezek országos szint alatti változatai: változatos – variegated –, polimorf, szétforgácsolt – fragmented –, vállalkozói, versengő)¹. Ám e sokféle interpretáció zöme közös alapon nyugszik: az autoriter irányítást és a gazdasági alrendszert – kimondva vagy kimondatlanul – a kapita-

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Csanádi Mária a Magyar Tudományos Akadémia KRTK Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos tanácsadója.

E-mail: csanadi.maria@rtk.mta.hu.

A kézirat első változata 2016. szeptember 8-án érkezett szerkesztőségünkbe.

Ez a tanulmány egy konferenciára készült háttéranyag rövidített változata. A konferencia címe: Az állam szerepe a kapitalizmus különböző változataiban – eredmények és kihívások Kelet-Európában és a feltörekvő piacokon (The Role of State in Varieties of Capitalism – Achievements and Challenges for Central and Eastern Europe and the Emerging Markets). 2015. november 26–27., Budapest; Szervezők: MTA KRTK Világgazdasági Intézete, MTA KRTK Regionális kutatások Intézete, Közép-európai Egyetem. A kutatást az OTKA finanszírozta (száma: KJS K 115932).

¹ Lásd pl. Szamosszegi – Kyle 2011; Bolesta 2012; Breslin 1996; Oi 1995; Walsh 2008; Zhang – Peck 2014; Hermann-Pillath – Feng 2004; Naughton 2008; Duckett 1998; Heep 2014; Ong 2012; Lee 2014; McNally 2008; Nee 2007; Rutley 2012; Peck and Zhang 2012; Naughton 1996; Huang 1990; Howell 2006.

lista rendszer változatainak tekintik. Az egységes platformról kiinduló, de eltérő szempontrendszer következtében a kutatók hajlamosak Kínát nem csak az európai poszt-szocialista rendszerekkel, hanem a fejlett kapitalista rendszerekkel, vagy éppen a korábban autoriter uralom alatt működő ázsiai kapitalista rendszerekkel is összehasonlítani. A felsorolt fogalmak közül azonban néhány a rendszer szempontjából szöges ellentétben áll egymással, vagy közvetlenül nem illik bele a kapitalizmus fogalmába: ilyen például a szocialista piacgazdaság, az államszocializmus, valamint a poszt-kommunizmus terminusa. A rejtvény így még bonyolultabbá válik: kapitalistának vagy kommunistának tekintjük-e a kínai társadalmi rendszert? E rendszer az átalakulás folyamatát éli-e, vagy poszt-kommunistának kell-e besorolni? Miként lehet a szembenálló fogalmak valóság tartalmát ellenőrizni?

E tanulmány a pártállami rendszerek szerkezetének és dinamikájának általános vonásait átfogóan értelmező keretrendszer felhasználásával – ezen belül a szerkezet és átalakulás kínai változatának bemutatásával – kívánja megoldani a rejtvényt. Ez az átfogó értelmezés az előbbi – egymásnak ellentmondó – megközelítéseket közös alapra helyezi. A következő fejezetekben ezt az összehasonlító pártállami modellt vezetjük be, amely a pártállamok összetett jellegét mutatja be működésük és átalakulásuk során.²

2. Az összehasonlítás keretrendszere: az interaktív pártállami modell

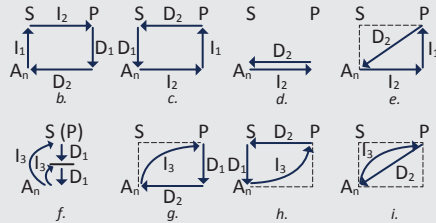
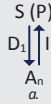
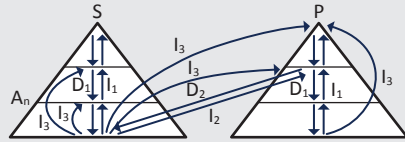
Az összehasonlítás alapja az IPS-modell (Interactive Party-state model) által megtestesített, történelmileg kialakult hatalmi háló (*Csanádi 2016*). Az IPS-modell alulról felfelé építkezik, tartalmazza a pártállamok önhasonló és eltérő vonásait mint a hatalmi eloszlás szerkezeti sajátosságainak eredményét. A modell a párt, az állam és a gazdaság szereplői közötti – a döntési folyamat során szorosan egymásba fonódó – függőségi és érdekérvényesítési viszonyokat jeleníti meg. Ez a sajátos döntési folyamat felelős a rendszerszerű hatalmi háló létrejöttéért (*1. ábra*) (*Csanádi 2011*).

² Éppen a pártállami rendszerek összetettségéből adódóan a rendszer szerkezeti sajátosságainak sokfélesége, a konkrét egyedi – országos és helyi – strukturális vonások, valamint a hosszabb távú geopolitikai és az aktuális nemzetközi feltételek együttes hatása miatt a szerző csak a rendszer általános és specifikus vonásainak leírására, valamint a rendszer újratermelődésére és átalakulására fókuszál. Jóllehet a modellben azt állítja, hogy az egyedi hatalmi eloszlások erősen behatárolják az átalakulás sorrendjét, sebességét és feltételeit, valamint a kialakuló új rendszer sajátosságait, mégsem bocsátkozik jóslatokba a folyamatokból kibontakozó lehetséges forgatókönyveket illetően. Az átalakulási folyamat komplexitása és halmozott bizonytalansága miatt (ld. *Bunce – Csanádi 1993*), ugyanazon tényezők eltérő interakciója akár ellentétes kimenetelű is lehet. Ezért tudományosan megalapozatlan volna, ha a szerző – a modell logikájára építve – meg akarná jósolni egy-egy konkrét rendszer élettartamát, vagy előre jelezni az átalakulásából létrejövő új rendszer sajátosságait, különösen, ha még figyelembe vesszük a kínai szerkezet egyedi jellegét, valamint átalakulásának történelmi előzmény nélküliségét, s az átalakulás halmozott bizonytalanságát.

1. ábra

A pártállami háló alapelemei és a függőség és érdekvényesítés útvonalai (a-i)

- 1 Zárt csatornák
- 2 Egyirányú, de több szálú függőségek
- 3 Közvetlen kapcsolat a párt és a nem-párt döntéshozói között – érzékenység egymás döntései iránt
- 4 Atomizált szereplők (gyenge horizontális kapcsolatok)
- 5 Többszálú érdekvényesítés lehetősége
- 6 Strukturális egyenlőtlenségek a függőség, érdekvényesítés és ellenálló-képesség terén az összekötő szálak (D_2 ; I_2) és a visszacsatolások (I_3) révén
- 7 Az alkuképesség és a formális pozíció eltér
- 8 A különböző erősségű alkupozíciók adják a szerkezet hatalmi eloszlását

- S – Állami (nem-Párt) hierarchia;
 P – Párthierarchia;
 A_n – a háló n-ik pozíciójában levő döntéshozó (aktor);
 D_1 – hierarchián belüli függőségek iránya;
 D_2 – hierarchiák közötti függőségek iránya;
 I_1 – hierarchián belüli érdekvényesítés iránya;
 I_2 – hierarchiák közötti érdekvényesítés iránya;
 I_3 – hierarchián belüli és hierarchiák közötti strukturális visszacsatolások iránya.

Megjegyzés: A szerző összeállítása.

E háló alapelemei a következők: (1) a párhierarchia, amely a politikai alszférát monopolizálja; (2) az állami hierarchia, amely a gazdasági alszférát – s így az erőforrások elvonását és elosztását – monopolizálja; (3) a párhierarchiából kiinduló, a párt hatalmi eszközeiül szolgáló, összekötő függőségi szálak, amelyek elérik és lefedik a nem-párt hierarchia pozíció-, tevékenységi- és szervezeti struktúráját, valamint az egyéneket, párttagságukon keresztül; (4) a döntési folyamatot rövidre záró strukturális visszacsatolások, amelyek a kedvezményezetteket integrálják a döntési folyamatba, mind a párt-, mind az állami hierarchián belül és a két hierarchia között.

A háló elemei közötti lehetséges kapcsolatok egyszerű elvet követnek (1. ábra): az összekötő függőségi szálak csak a párhierarchiából indulhatnak ki, hiszen ezek a párt hatalmi eszközei (például a nomenklatúra-rendszer). Ezzel szemben a két hierarchia közötti rövidre zárások csak az állami (nem-párt) hierarchiából indulhatnak ki, hiszen a visszacsatolási hurok a pártból kiinduló összekötőszálak segítségével jön létre (Csanádi 2016).

A kapcsolódási elvek következményeként a működési elvek is sajátos szabályt követnek. Mivel minden szereplő kézben tarthat saját hierarchiáján belüli függőségi szálakat, de kizárólag a párhierarchia szereplői rendelkeznek minden más szereplőt összekötő függőségi szálakkal, a függőségek, az érdekvényesítés és az erőforrások elvonása és elosztása – közvetlenül vagy közvetve – politikailag monopolizált. Az alapelemek, a kapcsolódási és működési elvek sajátossága az egyes szereplőknél politikailag racionális érdekeket és magatartást vált ki (Csanádi 2006). E magatartás

egyrészt az erőforrások elosztásának és elvonásának politikailag racionális szelektivitásában nyilvánul meg, s abban, hogy a kedvezmények a nagyok, és a döntési folyamatba többszörös szállal beépült állami vállalatok irányába tolódnak el, másrészt abban tükröződik, hogy e politikailag racionális magatartások fűtik a forrásokért folyamodóknál a növekedési és erőforrás-felhalmozási hajszát, és a kapcsolatok (visszacsatolások) felhalmozásának vágyát.

A háló szereplői egyszerre kézbentartói és fogvatartottjai a függőségi szálaknak, ezáltal egy entitás foglalja magába az elosztó és folyamodó szerepét. Ennek megfelelően a háló szereplői egyszerre képesek erőforrásokat elvonni, vonzani, elosztani és az állami- és pártbeavatkozásnak ellenállni, vagy éppen abból előnyt kovácsolni. E képességek összességét a hálóbeli alkuképesség újratermelődési korlátainak nevezzük. E korlátok mértéke azonban nem egységes: a szereplők eltérő forrásvonzó, -elvonó, -elosztó és beavatkozásnak ellenálló képessége hálóbeli alkupozíciójuktól függ. Minél erősebb a szereplők alkupozíciója, annál puhább azok reprodukciós korlátja, ugyanakkor minél gyengébb a szereplő alkupozíciója, annál keményebbek az önreprodukció korlátai. A szereplők a korlátaik puhítására törekcsenek hálón belüli, politikailag racionális gazdasági magatartásuk révén.

A pártállamban tehát az állami beavatkozás és az állam szerepe nem egyszerűsíthető le egy paternalista rezsimre és bürokráciájának tevékenységére (*Kornai 1994*), annak ellenére, hogy az állam monopolizálja az állami gazdaságot és vele az erőforrások elvonását és elosztását. Az alapelemek, kapcsolódási és működési elvek következtében a Párt hatalmi eszközei átnyúlnak a nem-párt intézmények³ keretein, s ott eléri a pozíciókat, a tevékenységeket, a szervezeteket és az egyéni párttagokat. Következésképpen a Párt politikailag monopolizálja a függőségeket és az érdekérvényesítés szálait, az állami gazdaságot és vele az erőforrások elvonását és elosztását, közvetve a gazdaságot monopolizáló államon keresztül, és közvetlenül az összekötőszálak által lefedett pozíció-, szervezeti- és tevékenységstruktúrák és az egyéni párttagok révén. Ezért az állam és szereplői magatartása és motivációja a döntési folyamat során a pártállami háló közegében értelmezendő.

A háló alapelemei, alapvető kapcsolódási és működési elvei, a politikailag racionális érdekek és magatartások, valamint hatásuk az alkupozíciók szerinti szelektív forráselosztásra önhasonlóak (*Csanádi 2016*). Másszóval, ezen alapvető sajátosságok nem változnak időben, térben (pl. különböző térségekben, országokban, vagy éppenséggel ugyanazon ország alsóbb igazgatási szintjein elhelyezkedő egységeinél) és különböző szintű aggregációban (országos vagy alsóbb szinteken) (*Csanádi 2011*).

³ Például állami vagy állami többségű vállalatok, iskolák, kulturális- vagy egészségügyi egységek, a katonaság, a rendőrség, a szakszervezetek, a különböző szintű hatóságok és szervezeteik, beleértve a központi és helyi kormányzati szerveket, a Parlamentet vagy az Államtanácsot stb.

Az önhasznoló tulajdonság dacára az alapelemeknek számos konfigurációja létezik, ami a hatalmi eloszlás szerkezeti sajátosságainak megszámlálhatatlan változatát eredményezi a pártállamok esetében. A hatalmi eloszlás változatai a strukturális elemek eltérő kombinációjából fakadnak: az állami- és párthierarchián belüli szigor (pl. tervutasítás, közvetett szabályozás); mennyire centralizált az összekötőszálak kiindulópontja a párthierarchiában; ezek milyen alrendszereket érnek el, milyen sűrűségűek, és milyen mélyre nyúlnak a nem-párthierarchiában; mennyire centralizált az erőforrások elvonása és elosztása az állami hierarchiában; mely szintről indulnak ki a hierarchián belüli és azok közötti visszacsatolások és hova érnek el a párt/állami hierarchiában, milyen mértékben épültek be a szereplők a hálóba, amit a strukturális visszacsatolások helye és halmozottsága jelez. E szerkezeti tényezők különböző kombinációja az egyedi sajátosságokkal (nagyság, geopolitikai elhelyezkedés, gazdasági fejlettség, kulturális tradíciók stb.) fűszerezve felelős az egyes pártállamok eltérő hatalmi eloszlásáért (Csanádi 1997; 2006).

E hálózatosított három, jellegzetesen eltérő mintázatú hatalmi eloszlásként csoportosíthatóak: az önkizsaroló (Self-exploiting), önbomlasztó (Self-disintegrating) és az önsorvasztó (Self-withdrawing) mintázatként. Mindegyik mintázatcsoportot három mintázatformáló alkotóelem eltérő kombinációja jellemzi, amelyen belül, az alapmintázat megtartásával, számtalan változat található. A mintázat alkotóelemei: (1) a pártból eredő összekötőszálak hierarchián belüli centralizációs szintje, (2) az erőforrás-elvonás és -elosztás központosításának szintje az állami hierarchiában és (3) a visszacsatolások sűrűsége és erőssége a párt- és állami hierarchián belül és közöttük. Ezek a sajátosságok határozzák meg a mintázatfüggő hatalmi eloszlást és vele a szereplők erőforrás-elvonó, -vonzó, -elosztó képességét és azt a lehetőségét, hogy a hatalmi hálón belül ellenálljon, vagy éppen kihasználja az állami és/vagy pártbeavatkozásokat. Az önkizsaroló mintázat esetében az összekötőszálak eredete a párthierarchiában, valamint az erőforrások elvonásának és elosztásának szintje az állami hierarchiában centralizált, míg a hálóbéli visszacsatolások ereje nem számottevő és ritkán fordulnak elő. Ez a mintázat volt jellemző a Szovjetunióban Sztálin idején, az ötvenes években Kelet-Európában és Kínában, egészen 1991-ig Romániában, és máig érvényes Észak-Koreában. Ezt a mintázatot nevezik általában "klasszikus kommunista" rendszernek (Bolesta 2012), amely kötelező tervutasítással és erőltetett erőforrás-átcsoportosítással működik. Az önbomlasztó mintázatban az összekötőszálak a párthierarchiában relatíve decentralizáltak, míg az erőforrások elvonása és elosztása az állami hierarchiában centralizált, és erősek a visszacsatolások. E mintázatban jellemzően a hálón belüli, decentralizáló reformok szolgálnak az erőforrás-elvonás és -elosztás eszközeként. Az önszorvasztó mintázatban mind az összekötőszálak eredete a párthierarchiában, mind az erőforrások elvonásának és elosztásának szintje az állami hierarchiában relatíve decentralizált, és a visszacsatolások erősek. Ebben a mintázatban az erőforrás-elvonás és -elosztás eszközei

egyszerre hálón belüli decentralizáló reformok és hálón kívüli forrásteremtő reformok (Naughton 1996).

A hálón belüli különböző hatalmi eloszlás változhat: a változások időben, térben és aggregációban történhetnek. Sőt, a hatalmi eloszlás mintázatot is válthat, és mindegyik mintázat – mint rendszer – más rendszerré alakulhat át. Az átalakulások mintázatfüggőek (ld. részletesen Csanádi 2006; 2016). A következő fejezetben a kínai mintázat sajátosságairól lesz szó, arról, ahogy egyik mintázatból a másikba fejlődik, s ahogy a rendszer fokozatosan átalakul. Az átalakulást kétirányú folyamatként értelmezzük: (1) a háló visszahúzódsaként a monopolizált alszférából és (2) a hálón kívüli szféra terjeszkedéseként.

3. A hálószerkezet fejlődése Kínában

Az ötvenes évek végéig az önkizsaroló (centralizált) hatalmieloszlás-mintázat egy változata fejlődött ki Kínában, amely később, a “Nagy Ugrás” és a Kulturális Forradalom alatt történt számos – Mao által kezdeményezett – drasztikus decentralizációs kampány hatására, ismétlődően részlegesen és időlegesen összeomlott, és végül a hetvenes évek második felére decentralizált mintázatként született újjá. A kínai hatalmi szerkezet decentralizált jellege annak következtében alakult ki, hogy a Mao-korszakban az állami vállalatok irányítását több hullámban, különböző szintű kormányzatok hatáskörébe rendelték. Minél alacsonyabb rangú irányításról van szó, annál kisebb és kevésbé fontos vállalatot helyeztek a felügyelete alá. Mire Teng Sziao Ping átvette a hatalmat, ez a mintázat stabilizálódott: viszonylag decentralizált erőforrás-elvonás és -elosztás, viszonylag decentralizált összekötőszálak, amelyek a párthierarchiából kiindulva a nem-párthierarchia pozíció-, szervezeti- és tevékenységstruktúráját és egyéneket átfogta és erős visszacsatolások jellemezték, amelyek a párt és állami hierarchia magasabb szintjeit érték el.⁴ E történelmi folyamat során a kínai pártállami rendszer az önkizsaroló mintázat egyik változatából az önzugorító mintázat egyik változatába alakult át.

Az erőforrás-elvonó és -elosztó eszközök is fokozatosan alkalmazkodtak az új mintázathoz. Erre azért volt szükség, mert a centralizált mintázatban alkalmazott, erőltetett erőforrás-átcsoportosítás az új, decentralizált mintázatban kifejlődött ellenállóképesség következtében nem működött. A nyolcvanas évek első felében mind a mezőgazdaságban, mind az iparban hálón belüli, döntéseket decentralizáló (erőforrás-feltáró) reformokat vezettek be. A mezőgazdaságban a decentralizáló reformok a falusi háztartásokat jelentős döntési jogokkal ruházták fel. A kötelező állami beszolgáltatással érintett termékek köre és mennyisége szűkült, és maga-

⁴Például néhány állami nagyvállalat vezetője a Párt központi Bizottságának, és mintegy 50 állami vállalat felső vezetője (párttitkár, igazgató és bizottsági elnök) a Központi Káder- és Szervezeti Osztály hatáskörében van, amelyet a Politikai Bizottság Végrehajtó Bizottsága ellenőriz és hagy jóvá. http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/10_26_11_CapitalTradeSOEStudy.pdf 75. o.

sabb kötelező fix árakat alkalmaztak. A mezőgazdaságban történt decentralizációt a hetvenes évek végén megelőzte a háló részleges visszahúzódása: felszámolták a kommunákat, háztartási felelősségi rendszert vezettek be, és azok az összekötőszálak, amelyek korábban a kommunákhoz nyúltak ki, tárgy nélkül maradtak, vagy a kollektívák által működtetett szervezetekhez terelték át őket. Kettős árrendszert is bevezettek a mezőgazdaságban a terven felüli termékek piaci árú értékesítésére, amellyel a hálón kívüli gazdasági szféra tágult. Hasonló folyamat ment végbe az iparban is a nyolcvanas évek közepén a kettős árrendszert illetően.

Amint az állami vállalatok és az alacsonyabb szintű kormányzatok korábban központilag gyakorolt döntési lehetőségekre tettek szert, amelyeket a helyi pártszervezetek szélesedő jogköre követett, a döntések decentralizációja felgyorsult. Következésképpen a döntések és erőforrások decentralizációja a sajátos kínai hatalmi mintázatban megerősítette a helyi hatalom intézményi és döntési struktúrájában tükröződő döntési képességét az erőforrások szerzésében, elvonásában és elosztásában, valamint ellenállóképességét a felsőbb beavatkozással szemben. A decentralizációs folyamat – néhány kivételtől eltekintve (ld. az 1994-es erőforrás-centralizáló adóreformokat) – évtizedekig folytatódott, ami tovább erősítette a kínai hatalmi háló decentralizált jellegét. A decentralizált hatalmi hálót, a decentralizált intézményi felelőségeket és ennek megfelelő gazdasági fejlesztést a kilencvenes évek közepe óta a központi és helyi beruházások megoszlása is tükrözi. 2009-ben a helyi kormányzatok által ellenőrzött és engedélyezett állóeszköz-beruházások aránya minden ágazatban elsöprő volt, ide értve a feldolgozóipart (95 százalék), az ingatlanfejlesztést (98 százalék), az építőipart (92 százalék), a bányászatot (68 százalék) és a különböző szolgáltatásokat (99 százalék és 48 százalék között) (*Szamosszegi és Kyle 2011, 33. o., IV-1. ábra*).

A megnövekedett helyi alkuképesség következtében megnőtt a gyakorisága azoknak az alkalmaknak, amikor az egész háló újratermelődése elosztható erőforrások híján kemény korlátokba ütközött (*Csanádi 2005*). A feszültségek a nyolcvanas évek végén a Tiananmen téri tiltakozásokba és ezek véres leverésébe torkolltak, majd 1991-ig gazdasági visszafogásokat és centralizációs törekvéseket váltottak ki a központból, és vele a háló időszakos kiterjedését idézték elő. A központosítási törekvések azonban rövidesen kudarcba fulladtak: a gazdaság lelassult, kockázatos mértékben megkeményítette az kínai hatalmi háló újratermelődésének korlátait. 1992-től kezdve, az újabb decentralizációs folyamattal párhuzamosan felgyorsult a háló relatív és abszolút zsugorodása, fokozatosan teret adva a hálón kívüli szféra terjeszkedésének. Az adott hatalmi szerkezetben a decentralizációs reformok jelentősen felgyorsították a háló zsugorodását azáltal, hogy a kormányzatot arra kényszerítették, hogy az új erőforrások feltárása érdekében a hálón kívülre lépjen. A pártállamok önhasonló vonásai azonban nem változtak az erőforrások és a döntési képességek decentralizációjától és az erőforrás-elvonás és -elosztás új eszközeitől. Például az erőforrások elosztása minden szinten politikailag racionális maradt.

4. A kínai átalakulás mint az átalakuló pártállami rendszerek egyik mintázatfüggő változata

A decentralizációs folyamat, a gyakori kemény korlátokba ütközés és a reformok gyakorisága összefügg. A hálón belüli döntések növekvő decentralizációja a hatalmi megosztást a helyi szintek irányába terelte, s ez a központi beavatkozásokkal szemben megnövekedett ellenálló képességhez s a keményedő korlátba ütközés gyakoriságának növekedéséhez vezetett az egész rendszert illetően.

Ez a folyamat kikényszerítette a mintázatfüggő erőforrás-teremtő eszközök eszkalációját a hálón kívül, s vele a piac fokozatos expanzióját. Ez a folyamat alátámasztja, hogy a kínai hatalmi eloszlás mintázata és dinamikája képezi az úgynevezett “kínai stílusú” reformok és átalakulás strukturális hátterét. Szerkezeti sajátosságából következik, hogy először a gazdasági átalakulás megy végbe a decentralizált hálón belüli decentralizáló reformok és a piac terjeszkedését elősegítő hálón kívüli reformok hatására, autoriter rezsim és makrogazdasági növekedés feltételei között.⁵ A gazdasági átalakulás folyamata során a párt legitimitációját biztosítja az, hogy a terjeszkedő magánszférából kivont erőforrások a hálón belüli redistribúciót szolgálják, s lehetővé teszik, hogy a háló reprodukciója az önhasonló szelektív elosztási szempontok mentén folytatódjon.

Amint korábban említettük, a háló abszolút visszahúzódásának folyamata a mezőgazdaságban kezdődött a hetvenes évek végén a kommunák feloszlásával és a háztartási felelősségi rendszer bevezetésével. Ez az intézkedés egy időben zajlott a hálón belüli döntések decentralizációjával az ipar területén, annak érdekében, hogy a döntéseket a gazdasági tevékenység helyén hozhassák. Ezt a folyamatot, amely a termelést, értékesítést, beruházási döntéseket, terjeszkedési és alkalmazottakkal kapcsolatos terveket, valamint profitvisszatartási lehetőségeket érintette, vállalati és vezetői felelősségi rendszernek nevezték. A hálón belüli decentralizációs folyamattal párhuzamosan megindult a versenyképes tőke, munkaerő és szervezetek átáramlása – a háló kiürítése – a szélesedő piaci szférába. Ezzel ellentétben alternatív tőke, szereplők és érdekek – vegyesvállalatok, részvényesek formájában vagy a Népi Gyűlés (Peoples’s Parliament), vagy minisztériumok közötti bizottságok tagjaiként – belépnek a hálóba, miközben új forrásokat teremtenek a háló önreprodukciójához. Ez a folyamat, miközben erőforrásokat biztosít, az alternatív döntések, érdekek és szervezetek hálóba szivárgása következtében formálisan és informálisan is gyengíti a párt befolyását a gazdaságra a hálón keresztül. A decentralizációval, kiürüléssel és gyengüléssel párhuzamosan a háló korábbi redistributív feladatait is visszavonták az alsóbb szintekről, amivel bizonyos értékhatárig nagyobb szabadságot

⁵ A hatalommegosztási és átalakulási jellemzők kínai mintázata eltér korábbi európai megfelelőinek mintázatától. Ezek a mintázatok először vagy politikailag és nem gazdaságilag, vagy pedig a háló és az összes párhuzamos alterület hirtelen összeomlása révén alakulnak át (részleteit lásd Csanádi 2006, 2016).

biztosítottak a vállalatoknak a beruházási döntésekben. Ezek a háló abszolút zsugorodásaként értékelhető intézkedések a kilencvenes évek közepére felerősödtek, amikor a hálót növekvő mértékben „vágták el” – előbb a szövetkezeti (TVE), majd az állami vállalatokat érintő privatizációk, felszámolások és bezárások hatására, aminek következtében azok hierarchián belüli és összekötőszálai „lógva” maradtak. Ezzel ellentétes erőfeszítéseket tapasztalhatunk a Párt részéről: magánvállalatokon és kollektív vállalatokon keresztül – amelyeket helyi pártvezetők alapítottak – formális és informális befolyását ki akarja terjeszteni a hálón kívüli szférára. A Párt igyekszik továbbá pártcsoportot alakítani a nem-közszférába tartozó vállalatoknál is – amelyek 3,5 millió párttag alkalmazottat tartanak számon (*Thornton 2012*) –, valamint fontos magánérdekeket próbál beépíteni a háló különböző szegmenseibe és szintjeire.

A háló relatív zsugorodását a hálón kívüli szféra gyorsabb terjeszkedésével, a kettős-árrendszer-szabályok bevezetésével illusztrálhatjuk mind a mezőgazdaságban, mind az iparban, ami lehetővé tette, hogy a termelők a terven felüli termelésüket piaci áron értékesítsék. A kettős árrendszer mellett további piacbővítést tett lehetővé a világgazdasági nyitás („opening up”) (*Weingast 1995; Walder 1995; Naughton 1996*). Ez az intézkedés külső forrásokat vonzott a gazdaságba működőtőke formájában, akár zöldmezős beruházásokként, akár hálón belüli vállalatokba fektetett tőkeként. Engedélyezték továbbá az új – hazai és külföldi – magánvállalatok alapítását, növelték a különleges gazdasági övezetek számát, és a külföldi tőke vonzása érdekében beruházásbarát törvényeket vezettek be. A piaci szféra további expanzióját idézték elő a hálót elhagyó és a piacra érkező tőke, szervezetek, szakértelem és munkaerő, valamint a privatizált állami és kollektív vállalatok. Mindez ösztönözte a vidékről a városba áramló migráns tömeg gyors növekedését, amelyet a bővülő versenyszféra gyorsan felszívott.

5. Az átalakuló kínai mintázat alkalmazkodása külső sokkhatásokhoz

Az állami feladatok kiterjesztését vagy visszafogását, valamint a monetáris és fiskális eszközök alkalmazását a rendszer működése és átalakulása folyamán érzékelt külső és belső nehézségek befolyásolják (*Yu 2010*). A válság által gyakorolt sokkhatás aktivizálja az állami beavatkozást, ez aktivizálja a döntési szerkezetet, és a háló aktivizálja a rendszerszerű forráselosztást és a gazdasági egységek strukturális növekedési motivációját, ami ismétlődő beruházási túlfűtöttséghez vezet. A háló önhasonló tulajdonsága következtében a túlfűtöttség időben, térben és különböző aggregációs szinteken is megjelenik a háló újratermelődése, illetve átalakulása során.

A hálón belüli beavatkozásokkal szemben kialakult erős ellenálló képesség miatt a kínai pártállam hatalmi mintázata rendkívül érzékeny a keményedő külső vagy belső korlátokra, függetlenül attól, hogy azok felváltva vagy egyszerre jelentkeznek, s mennyi ideig tartanak. Empirikus kutatási eredmények támasztják alá, hogy

a jelentős mértékű piacgazdasági átalakulás dacára az erősebb állami beavatkozás alkalmi szükségessége minden szinten mozgósítja a pártállamok általános sajátosságait, átmenetileg kiterjesztve a hálót, illetve lelassítva relatív vagy abszolút zsugorodását az alsóbb szinteken is, azok hatalmi eloszlásához és egyedi sajátosságaihoz alkalmazkodva.

A 2008-ban bevezetett élénkítőcsomag a válság okozta külső sokkhatást követő állami alkalmazkodás következménye volt. Az állami beavatkozás valójában új lehetőségeket nyitott meg a hálón keresztül a szelektív elosztásban. Az erőforrás-elosztás központi, helyi és banki források formájában a nyugati és középső régióknak, az építőiparnak, néhány feldolgozóipari ágazatnak, valamint jórészt a nagyobb – és a döntési közegbe halmozottan beépült – állami vállalatoknak kedvezett (Csanádi – Liu 2012). Az újonnan megnyíló lehetőségek a szereplők politikai racionalitású gazdasági magatartását is aktivizálták a források utáni és beruházási hajszára. Ez a jelenség 2008 után, az élénkítőcsomag alkalmazása során öltött testet. A megnövekedett aktivitás helyét – mind földrajzi értelemben, mind az aggregációs szinteket illetően – a decentralizált kínai hatalmi szerkezet sajátosságai, a decentralizált intézményi felelősség, valamint a decentralizált erőforrás-elvonási és -elosztási jogosítványok határozták meg. Mivel a kedvezményezett építőipari beruházások input-szükségletei a feldolgozóipari vállalatokat is aktivizálták, ez hozzájárult a beruházások túlfűtöttségéhez, a túlkapacitáshoz, a hitel-visszafizetési nehézségek növekedéséhez, a helyi eladósodáshoz és a GDP növekedésének lassulásához (Csanádi 2013b; Yu 2011). Az élénkítőcsomag strukturális hatása empirikusan is alátámasztja, hogy a gazdasági magatartás rendszerszerű politikai racionalitása következtében a káderekre vonatkozó piacokonform ösztönzők és a fiskális döntések decentralizációja a hálóban – ahelyett hogy hatékonyságorientált magatartást váltanának ki a fejlesztő állam koncepciója alapján (Knight 2012) – a gazdasági növekedés során politikailag racionális gazdasági magatartássá alakulnak át.

A fentiek alapján arra következtethetünk, hogy a transzformációs dinamika nem egyirányú folyamat, sem országos, sem helyi szinteken: mind a sebesség, mind az átalakulás feltételei folyamatos mozgásban vannak a zsugorodó háló és a piaci expanzió, valamint a külső és belső nyomások és egymásra hatásuk változó dinamikája következtében (Csanádi 2013; Yu 2010).

6. Következtetések

A tanulmány célja a Kínában kibontakozó piac főbb rendszerbeli sajátosságainak, az úgynevezett "kínai stílus" szerkezeti specifikumainak, továbbá az állam magatartásának megvizsgálása volt e sajátosságok közegében. Az empirikus kutatások eredménye által is alátámasztott összehasonlító modellre alapozva állítjuk, hogy a kínai rendszert és sajátosságait nem szabad a kapitalizmusváltozatok jelenlegi kö-

vetelményei közé erőltetni. Kína társadalmi rendszere kommunista, amelyet a párt, az állam, a gazdaság szereplői között kialakult, politikailag monopolizált hatalmi hálóval lehet leírni, melynek alapelemei, kapcsolódási és működési elvei térben, időben és különböző aggregációs szinteken önhasonlóak. A kínai pártállami rendszert nem fejlesztő államként kell kategorizálni, hanem a pártállamok szerkezeti sajátosságain belül, a decentralizált hatalmi eloszlás mintázatának egyik változataként, amelyet decentralizált hatalmi háló, a forráselvonást és az elosztást szolgáló mintázat-konform eszközök szolgálják: forrásteremtő reformok a hálón kívül és decentralizáló reformok a hálón belül. A kínai rendszer hatalmi eloszlás mintázatának megfelelő működése egyben sajátos sorrendű, sebességű és feltételű rendszerátalakuláshoz vezet. A sorrend: a gazdasági átalakulás zajlik előbb, a háló visszahúzódásával a monopolizált gazdaságból, és a piac terjeszkedésével a hálón kívül. Az átalakulás sebessége fokozatos, miközben az átalakulás és a piacnövekedés feltételeit autoriter politikai rezsim és makrogazdasági növekedés határozza meg, ami biztosítja számára a politikai legitimitációt. Mindezt a kínai kommunista rendszert a többi – jelenlegi vagy korábbi – átalakuló pártállami rendszerhez lehet csak hasonlítani – de nem velük azonosítani – melyeknek hasonló vagy eltérő a hatalmieloszlás-mintázata.

Ugyanakkor az átalakuló kínai pártállami rendszer és a már átalakult posztszocialista rendszerek nem összehasonlíthatóak, mivel már nincs közös rendszerbeli alapjuk. Kína továbbá nem egy szokatlan kapitalista rendszer, s nem önmagában egy szocialista piacgazdaság, sem egy fejlesztő állam, amely nélkülözi az interaktív pártállami modellben leírt kommunista rendszerbeli sajátosságokat. A jelenlegi kínai rendszer az egyike a kommunista hatalmi háló jól beágyazott mintázatának, annak rendszerátalakulási szakaszában. Az állam szerepét és a térben és időben hol szűkülő, hol bővülő piacot szoros összefüggésben kell elemezni a háló zsugorodó és terjeszkedő dinamikájával és a rájuk nehezedő külső és belső nyomásokkal. Ezért az állam szerepét és magatartását, mind központi, mind helyi szinten is az átalakuló, politikailag monopolizált hatalmi háló és dinamikája közegében kell értelmezni, mind "normális" időkben, mind válsághelyzetekben. A központi és helyi kormányzatok feladatai, szerepei, tevékenysége, szervezetei és magatartása e hatalmi hálóba ágyazva elemezhetőek. Hasonló kontextuális megközelítést kell alkalmazni a pártállambeli csoportok, szervezetek és egyéni szereplők magatartásának elemzésekor.

Felhasznált irodalom

- Bolesta, A. (2012): China as a Post-Socialist Developmental State: Explaining Chinese Development Trajectory. A thesis submitted to the Department of Government of the London School of Economics for the degree of Doctor of Philosophy http://etheses.lse.ac.uk/536/1/Bolesta_China%20as%20a%20Post-Socialist%20Developmental%20State.pdf
- Breslin, S.G.(1996): China: Developmental State or Dysfunctional Development? *Third World Quarterly*, 17. kötet, 4. szám, 689–706. o.
- Bunce, V. – Csanádi, M. (1993): Uncertainty in the Transition: Postcommunism in Hungary. *East European Politics and Societies*, 7 (Spring):32–50.
- Csanádi, M. (1997): Party-states and their Legacies in Post-communist Transformation. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Csanádi, M. (2006): Self-Consuming Evolutions: A Model on the Structure, Selfreproduction, Self-destruction and Transformation of Party-states, Tested on the Romanian, Hungarian and Chinese Cases. Magyar Akadémiai Nyomda, Budapest.
- Csanádi, M. (2011): Varieties of System Transformations and Their Structural Background Based on the IPS Model, Discussion Papers, MT-DP –2011/5. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1105.pdf>
- Csanádi, M. (2013): State Intervention, Local Indebtedness, Investment Overheating and Their Systemic Background During Global Crisis in China. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1340.pdf>
- Csanádi, M. – Xiaoxuan, L. (2012): Crisis and selective adaptation in a Chinese prefecture between 2008 and 2010: a survey among industrial enterprises. MT-DP 2012/35. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1235.pdf>
- Csanádi, M. (2016): Varieties of Communist System Transformation and Their Common Systemic Grounds: A Comparative Study of China and East European Countries. *JCEBS*. Vol. 14, No. 4, pp. 385-412.
- Duckett, J. (1998): The Entrepreneurial State in China. Real Estate and Commerce Departments in Reform Era. Tianjin, London: Routledge.
- Heep, S. (2014): Financial Power and Developmental State in Sandra Heep, China in Global Finance, Global Power Shift, Springer International Publishing Switzerland Chapter 2, pp. 7–26. <https://www.google.com/search?q=Financial+Power+and+the+Developmental+State+heep&ie=utf-8&oe=utf-8>

- Hermann-Pillath, C. – Feng Xingyuan (2004): “Competitive Governments, Fiscal Arrangements and the Provision of Local Public Infrastructure in China: A Theory Driven Study of Gujiao Municipality. *China Information*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi. XVIII. kötet (2) 373–428 <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0920203X04047622>
- Howell, J. (2006): Reflections on the Chinese State. *Development and Change* 37 (2):273–297.
- Huang, Y. (1990): Web of Interest and Patterns of Behavior of Chinese Local Economic Bureaucracies and Enterprises during Reforms. *China Quarterly* 123 (September):431–458.
- Knight, J. (2012): China as a Developmental State, CSAE_Working Paper. <http://www.csae.ox.ac.uk/workingpapers/pdfs/csaewps-2012-13.pdf>
- Lee, C.K. (2014): A Chinese Developmental State? Miracle or Mirage? in *The End of the Developmental State?* ed. Michelle Williams. Routledge, 2014. PANOECONOMICUS, 2014, 4, pp. 102–126.
- McNally, C. (2008): *Institutional Contours of China's Emergent Capitalism*. In *China's emergent political economy: Capitalism in the dragon's lair*, ed. Christopher A. McNally, In: *China's emergent political economy: Capitalism in the dragon's lair*, ed. Christopher A. McNally, London and New York: Routledge. pp. 105–125.
- Naughton, B. (1996): *Growing out of the plan: Chinese Economic Reform, 1978-1993* Cambridge: Cambridge University Press
- Naughton, B. (2008): China's Transition? Predatory State or Developmental Autocracy? The Foundation for Law, Justice and Society in collaboration with The Centre for Socio-Legal Studies, University of Oxford. http://www.fljs.org/sites/www.fljs.org/files/publications/Naughton_pb3%25231%2523.pdf
- Nee, V. – Opper, S. – Wong, S. (2007): Developmental State and Corporate Governance in China *Management and Organization Review*, Volume 3, Issue 1, pp. 19–53.
- Oi, J. (1995): The Role of the Local State in China's Transitional Economy. *The China Quarterly*, 144, Special Issue: China's Transitional Economy, pp. 1132–1149.
- Ong, L. H (2012): Between Developmental and Clientelist States: Local State-Business Relationships in China. *Comparative Politics*, Volume 44, Number 2, January, pp. 191–209.
- Peck, J. – Zhang, J. (2013): A variety of capitalism . . . with Chinese characteristics? *Journal of Economic Geography* (2013) pp. 1–40.
- Rutley, L. (2012): Developmental States: A Review of the Literature. ESID Working Paper No. 03, February.

- Szamoszsegi, A. – Kyle, C. (2011): An Analysis of State-owned Enterprises and State Capitalism in China U.S.-China Economic and Security Review Commission, 26 October. http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/10_26_11_CapitalTradeSOEStudy.pdf
- Thornton, P. M. (2012): The New Life of the Party: Party-Building and Social Engineering in Greater Shanghai. *The China Journal* No.68. July, pp. 58–78.
- Walder, A. G. (1995): China's Transitional Economy: Interpreting its Significance. *The China Quarterly* 143:963–79.
- Walsh, L. (2008): China's Hybrid Economy Socialism Today, Socialis Party Magazine Issue 122, Oct. <http://www.socialismtoday.org/122/hybrid.html>
- Weingast, B. (1995): The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development. *Journal of Law, Economics, & Organization*, vol. 11, issue 1, pp. 1–31.
- Yu, Y. (2010): The Impact of the Global Financial Crisis on the Chinese Economy and China's Policy Responses. Financial Crisis and Asian Developing Countries. Third World Network, Global Economy Series No. 25.
- Zhang, J. – Peck, J. (2014): Variegated Capitalism, Chinese Style: Regional Models, Multi-scalar Constructions. *Regional Studies*, pp. 1–27, online January 9. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2013.856514>